

SZALAY KÁROLY
**Művészetünk félrevezető
 kalauza**

Hangosan dicsérendő szándék: a Napút Kiadó *Magyar Kulturális Kalauz* címmel 351 oldalon 16 esszét adott ki külföldiek tájékoztatására történelmünkről, kultúránkról. A nemes vállalkozás rejtett taposóaknája a szűkre szabott terjedelem. Egy-egy témakört 20-25 oldalon fejthet ki a szerző. Vasy Géza például 25 oldalon írta meg a magyar irodalom történetét, amely jó, ha 15 oldal, mert 49 teljesen fölösleges portréfotó zsugorítja a szöveget. Amit továbbcsökkentett a szerző azzal, hogy a külföldiek számára is indifferens életrajzi adatokat közölt a művek lényegi jellemzése helyett. Mi több, a régi-rossz kommunizmus kánont suvickolta és kutyulta össze a tegnapelőtti, hasonlóképp elavult posztmodern értékrenddel. Az egész kiadvány alapproblémája a kényszerű aránytalanság és emiatt az értékrend torzulása. Példa. Irodalmunk ismertetésére 49 reprodukció pazaroltatik, a vizuális jellegű képzőművészetre viszont csak 29!

Kínzó dilemma: mi a fontos és a nem fontos közlendő a szigorúan szabott terjedelemben? Vegyük például Csorba László írását. *A Magyarok krónikája* 35 oldal. 31 illusztráció és nyolc teljes lapot fedő térkép. 1100–1300 esztendő ismertetésére alig marad 10-12 oldal. És ennek ellenére mit tart égetően hangsúlyozandó közlendőnek a múzeumi főigazgató? Azt, hogy Hunyadi János román volt. Amit csak súlyosbít, hogy nem is igaz. Fügedy Erik, a kommunista által negligált kiváló történész logikus tényekkel cáfolta meg ezt a makacs téveszmét.

A magyar képzőművészetet 1945 (a szovjet megszállás) óta kétszer alázták a sárga agyag alá. Először 1949-ben, a Nemzeti Szalonban kiállított szovjet szocialista-realista festészet újult ajánrozása alkalmából. Aradi Nóra alezredesi rendfokozatú művészetkritikus és Németh Lajos pártember. Szétenciklikázták, hogy magyar művészet 1949-ig egyáltalán nem létezett. (E korszakhoz adalék, hogy a hivatalosság szerint Egry József „finggal festett”, a sajtó pedig alázattal helyeselte, hogy a „szovjet kultuszminiszternő jó ízléssel sietett át a Greco-képek termén”.)

Másodjára már a nyolcvanas évek végétől kezdve folyamatosan a hasmenésesre fölpuhult kádári dikta-

túrában teret nyelő posztmodernnek, amerikai és európai pop-artosok, installációzók, kinetikusok, konceptek, performance-ok, térorganizmusok és egyéb, mára becsődölt kísérletezők megkésített istenítői semmizik le, akik részben a múltból mentették át magukat a jelenbe. Sajnos Marosvölgyi Gábor is azt írja, hogy 1989-től, vagyis a rendszerváltozás évétől „számíthatjuk a magyar művészet újraeszmélésének korát, amikor gyors ütemben felzárkózott a nemzetközi művészeti élethez”. Fel kéne hagyni végre ezzel a kishitű, mindig máshoz méreedszakedéssel. Illő tudomásul venni, hogy az emberiség művészete a késő reneszánszban fölért meg nem haladható csúcscsaira, azóta nem fejlődik, legföljebb változik.

A *Képzőművészeti tabló* a honfoglalás előtti és a kora Árpád-kori időkkel nem foglalkozik, alighanem azért, mert értékeik, jellemzőik iparművészeti leltározásra tartoznak. Bár! Bizonyos szasszanida díszítőelemek alighanem a honfoglalók által kerültek be az európai művészetbe. Marosvölgyi Gábor azonban kiemeli helyesen a feldebrői altemplom freskóját az 1100-as évekből és a kakaslomnici Szent László festményt. Súlyos hiba, hogy nem taglalja azt a tényt: a középkori magyar festészet hordozói az erődtemplomok. Csak Erdélyben több mint kétszáz van belőlük. Ez önmagában „vaut une messe”, hogy IV. Henrik francia királyt idézzem, vagyis megért volna egy szagos misét. Kivált, hogy Szent László képekbe foglalt sorozatainak templomai félkörben karolják a Kárpát-medencét. Az őskor óta a mágikus mitológia szerint védelmezik a hazát. A bögözi templomban pedig az 1930-ban föltárt falképen Krisztus mandorlájára az „Atyai Están” név karcoltatott rá rovásírással. Örületes magyar kuriózumok.

Kiemelkedő értéke régi művészetünknek a szárnyasoltárkép-festészet. Hajdan 187 művet számoltam össze csak Észak-Magyarországon, jobbára az elszakított területeken. Összehasonlítva a francia, német, olasz művekkel, megállapíthattam, a magyar és a szász (cipszer) emléanyag nem provinciális minőség. Sőt, ámulatba ejt ma is. S ha már itt tartunk: az 1200-as évek óta velünk élő németiség a Szent Korona védelmében megőrizhette identitását és kultúráját 700 esztendeig, ám a cseh és a román megszállásnak 70 év elegendő volt arra, hogy az egész német náción megsemmisüljön! Téboly. Hát hol, ha nem itt kell közölni ezt a külföldiekkel?

A harmadik hungarikum művészetünk történetében a XVII–XVIII. századi, az egész Kárpát-medencét

behálózó festett-figurális kazettás mennyezetek. Ezt a témakört is hiányolom Marosvölgyi Gábor esszéjéből, még ha Gerle János szól is róla esszéjében.

A lehetőségekhez képest jónak érzem a XVI–XVII–XVIII. század összefoglalását. De talán utalhatott volna a másfél évszázados hadiállapotokra, amelyek determinálták a magyar(országi) művészek alakulását. Gondoljanak bele! Shakespeare drámákat szerezhettek, amelyeket állandó színházban mutathatott be, amikor Balassi a szakállszárítón ülve, térdén írt verseket két bajvívás között.

A XVIII. század a csodával határos nemzeti újjászületés kora volt szinte a semmiből, és a XIX. század első felére már kibontakozik a reformkor képzőművészete is nemzeti forrásból, a magyarságtudat jegyében. Csoda csoda hátán.

Megjegyzendő zárójelben, hogy a román, a gót, a barokk, a rokokó vagy a klasszicizmus a keresztény európai kultúra mindenütt egységes stílusirányzatai, de lokálisan spanyol, olasz, francia vagy német arcvonásokat kaptak. Hihetetlen, de a magyar változatok is léteznek nem elhanyagolható méretekben. Ezért fontos lett volna erre is utalni mértékletesen. Marosvölgyi érzékeli a magyar művészet bimbózó vagy már karakteres jellegzetességeit, de nem merészel szókimondóan fogalmazni.

A XIX. századi akadémikus-historizáló piktúrát szinte mindmáig alábecsüli a szakma hangadó része ökor-úzból. Holott művészi színvonaluk és nemzettudatuk páratlan volt. Néhány évtizede Bécsben volt egy nemzetközi kiállítás e körből. Benczúr Gyula művészetétől egyszerűen elájult az európai hozzáértők színe-java. Madarász, Székely, Lotz és a többi művészete is elérte a nemzetközi főső szintet.

Képzeljék el: kibontakozik egy magas színvonalú akadémikus-historizáló festészet az 1860-as évektől. És vele párhuzamban megszületik a magyar impresszionizmus is. Leroy 1874-fen írja le az „impresszionizmus” szót Monet festményére, Szinyei Merse Pál pedig a hatvanas évek végén már az impresszionista látásmóddal kísérletezik. 1872-ben festi meg a *Majális!* És 1873-ban bukik meg az éppen olyan műtésztek által, mint amilyenek ma is irányítják a közízlést. És az akadémizmus, valamint az impresszionizmus közti senki földjén olyan örületesen nagy zseni, mint Munkácsy Mihály és Paál László uralg, akik nincsenek is reprodukálva a kiadványban.

A XIX. század második felének magyar művészete – a dualizmus korában – szakmailag hihetetlenül

magas színvonalú. Sokarcú, mindenre nyitott a „korszerűtlen” historizáló festészetől az impresszionizmusig és a posztimpresszionizmusig. A jó szándékú külföldiek figyelmét erre kellett volna felhívni. Marosvölgyi felismeri: ahogyan az európai művészet az „iskolák”-ból virágzik ki Münchentől Barbizonig és Párizsig, úgy a magyar festészet is iskolákban nyeri el gazdag sokarcúságát. Nagybánya a kulcsszó, az alföldiek, Szolnok, Vásárhely, Kecskemét. És Gödöllő, majd Szentendre. Mindegyik műhely más és más társadalmi, kulturális réteg képi önkifejezése. Ám súlyos értéktévesztése a Prokrusztesz-ágyba kényszerített esszének, hogy Ferenczy Károly nagyságára és jelentőségére nincs érkezése.

Hihetetlenül izgalmas, összetett a szecesszió direkt és indirekt hatása művészeti életünkre. Részben kialakult egyfajta magyar karakterű szecesszió (ellenvéleményezem azt a szakmai csoportosulást, amelyik kétségbe vonja ezt), és egy füsttel fölszabadítólag hat az egész művészi életre. Marosvölgyi jól érzi: a két óriásra, az örülten eredeti Csontváryra és Gulácsyra is. Valahogyan úgy, ahogyan fényévnyi távolságból Gauguin és talán Puvis de Chavanne hatott megtermékenyítően a Nabis-n át Rippl-Rónai Józsefen keresztül művészetünkre. Kár, hogy a szerző Rippl-Rónai jelentőségével sem tud mit kezdeni, akárcsak Ferenczyével. És korholom Mednyánszky elsikkasztásáért. De értékelendő, hogy a Római iskola nem esik ki látóköréből, ám fejbe kólint, hogy Aba-Novákot talán meg sem említi. Jól látja, hogy a magyar piktúrában az alföldi és a paraszti témakör determináns nemzeti karakterű. De Nagy István a futottak még kategóriában sem fordul elő. És ha már az Alföld! A Balaton, a víz éppen olyan jellegzetes témája festészetünknek. Nemcsak Egry. A „koloristák” közé sorolt Bartha László, Szentiványi, Vass Elemér, sőt Bernáth és tanítványai, Bér Rudolf is például.

Az esszé pozitívuma a Nyolcak és a Szentendrei iskola értékelése. Rikoltó értéktévesztésekkel. Bálint Endrét még reprodukció is túlfontosítja, holott Vajda Lajostól Országh Liliig, Illés Árpádig, Kornissig, Gadányiig, Martynig eredetibb mind, mint ő, a megkésett kollázs-montázs technikájával és ragasztódi-jaival. (Mondom ezt annak ellenére, hogy több művet is őrzök tőle gyűjteményemben.)

Elképesztő hiányosság, hogy a modern magyar grafika említést sem érdemel. Holott Vajda Lajos, Szalay Lajos picassói csúcok, de Szabó Vladimír, Würtz Ádám, Reich Károly vagy az élők közül

Gross Arnold markáns karakterű mesterek. Minőségbeli aránytévesztés kihangsúlyozni Román György barátomat (képem van tőle), s megfedkezni Berki Violáról, Galambos Tamásról.

Ugyancsak értéktévesztés az elavult koncept hazai képviselője, Erdély Miklós alig létező művészetének kiemelése, kivált az abszurd tárgyakat gyártó Szenes Zsuzsáé, akinek legfőbb művészi jelentősége nem több, mint hogy Erdély hitvese volt. Nem a személyekkel van bajom, hanem az aránytalanságokkal. Kánonok árnyékában a kötelező leckefölmondással.

Külön bűnlajstrom a jobbnál jobb szobrászok hiánya. Ha a tündérien kedves Bokros Birman bácsi,

akivel napról napra egy asztalnál ülhettem a Luxorban, még külön képillusztrációt is kap, hol van akkor talán e dolgozat szerint nevesincs Medgyessy, Borsos Miklós, Kerényi Jenő? Ha Schaár Erzsébet kiemeltetik, hová tűnt Vilt Tibor, Vígh Tamás, Varga Imre, Marton László, Melocco Miklós, Kő Pál vagy Samu Géza?

El kellene feledni a Nyugaton már rég kimúlt izmusok képviselőit. Szabadulni kéne már végre a tévesen értelmezett modernség ficamainak kánonjaitól. A szakmai minőség egyedül a mérvadó. Marosvölgyi Gáborban megvan eziránt a fogékony-ság, de béklyózza őt az uralkodó konvenció.

A hősök temetőjének emlékkövei